

JOAQUIM VILARDEBÒ,
UN METGE ORIGINARI DE
TAGAMANENT AMB
AFECCIONS LITERÀRIES

JOAN TRES

El text que presentem a continuació es troba manuscrit en una llibreta de tapes de cartró, vermelles i negres. Es tracta d'una còpia en modern dels textos escrits per Joaquim Vilardebò i Cortés, de la nissaga del Mas Vilardebò de Tagamanent. Així, es pot llegir a la primera pàgina de la citada llibreta: "Mas Vilardebò de Tagamanent. Copiat dels apuntaments i records de Joaquim Vilardebò i Cortès. Aleshores a Barcelona a 28 de febrer de 1889".

Joaquim Vilardebò fou un dels deu fills que tingueren Josep Vilardebò (1806) i Eulària Cortés. Probablement era el petit. Encara molt jove, es traslladà a Barcelona, on cursà la carrera de medicina i s'establí. La seva infantesa al Mas Vilardebò i les estades vacacionals que hi deuria fer deixaren en ell una empremta tan forta que el va dur a escriure aquestes pàgines plenes d'enyorances, elogis i records.

Podem dividir el manuscrit en cinc parts. En la primera part, a tall d'introducció, amb el títol "Quatre paraules", l'autor justifica el perquè del manuscrit: l'amor per una contrada, el Tagamanent, que el va veure néixer i que ens descriu com un indret bucòlic, on el soroll de l'aigua és música i els ocells canten melodiosament. Instal·lat a Barcelona, recorda i enyora profundament la contemplació de la naturalesa, dolça a vegades, amb les melangioses postes de sol o la font que recull els colors dels oms i els pollancres, però també esfereïdora, quan el cel es cobreix de núvols negres, els llamps corseguen els arbres i les aigües devasten les terres.

La segona part, intitulada "Tagamanent. Capítol 1", conté el text en prosa catalana més reeixit del recull: una descripció de la panoràmica des del turó de Tagamanent, des d'on es divisa el Congost, el Pla de la Calma, Montserrat, els Pirineus, Vic, Centelles, el Vallès, Barcelona i fins i tot les Balears. Recull també la llegenda popular de la troballa de la Verge de Tagamanent i de la construcció de l'església.

La tercera part és una genealogia del Mas Vilardebò, que comença l'any 1200 i acaba el 1851 amb Josep Vilardebò, germà de l'autor del manuscrit. Es tracta d'un document força interessant per a la història local.

Sobtadament el text, que fins aquest moment està escrit totalment en català, continua en castellà per lloar la tasca del seu rebesavi, Segimon Masmitjà, i del seu besavi Antonio, que remuntaren l'economia del mas en uns moments de greu decadència. Ens explica els patiments que el seu avi Fèlix, junt amb la família, va haver de passar a causa de les incursions fran-

ceses o dels bandolers de la contrada. I l'aventura dels seu pare, que fou segrestat per un grup de bandolers. Aquests dos darrers relats estan narrats amb profusió de detalls. Pensem que l'autor els degué conèixer de viva veu a través dels mateixos protagonistes

La cinquena i darrera part del manuscrit està formada per sis poesies, molt a l'estil de Verdaguer. Les tres primeres, *Lluny de casa*, *Tagamanent* i *Records*, són cants d'enyorança dels indrets on transcorregué la infantesa de l'autor. Les altres tres estan dedicades a tres dones: la primera és una invectiva contra una dona de la qual no ens diu el nom; la segona, *A una nena*, és un inspirat elogi de la Rosa, potser una filla de l'autor; i la tercera, *Angeleta*, és un cant trist, dedicat a la mort d'una noia.

Per a la transcripció del text hem seguit les normes habituals en aquests casos: respecte escrupolós del text, accentuació segons la normativa actual, desenvolupament de les abreviatures, puntuació segons les normes vigents, utilització del punt volat per indicar elisions o afèresis que avui no tenen representació gràfica i regularització de l'ús de les majúscules segons els usos actuals. També hem indicat entre claudàtors [] els mots o lletres afegits per nosaltres i entre < > aquells que convé excloure.

TAGAMANENT. MAS VILARDEBÒ. HISTÒRIA I RECORDS

PER JOAQUIM VILARDEBÒ

*Mas Vilardebò de Tagamanent.
Copiat dels apuntaments i records de
Joaquim Vilardebò i Cortés.
Aleshores a Barcelona, a 28 de febrer de 1889.*

Santa Maria de Tagamanent

TAGAMANENT. QUATRE PARAULES

L'impuls que em mou a escriure aquestes quatre ratlles és l'amor que sento per una casa solitària, quasi amagada pel ramatge d'oms altívols, que recolzada en la montanya sembla reposar mitg esdormiscada per la música suau de l'aigua que als seus peus brolla i els cants armònics dels aucells que salten per las branca. Aquella casa s'anomena Vilardebò; i [està] sola, enmitg del bosc, en un replec de les muntanyes de Tagamanent, seguida en lloc deliciós que convida al repòs i contemplació de la naturalesa.

En ella vegí¹ la llum primera, s'enfortiren mes cames i s'enrobustí el meu esperit amb la contemplació constant de la creació amb sa soberana magestat. Aquells anys de la meua infantesa, teixits amb tan dolços i daurades il·lusions, no puc jamai oblidar-los, i encara avui, tan de temps de respirar l'aire d'una gran ciutat, ni un jorn fineix sens que mon pobre pensament voli cap a casa i sos entorns, ni deixo de cercar en l'horitzó l'alterós turó de Tagamanent cada volta que ma vista descobreix grandiosos panoramas.

Quan n'era més petit i enmitg de Barcelona no veia el sol ni las muntanyes ni els boscos sens patir d'anyorança i bategar-me el cor i espurnejar-me els ulls, pensaba amb moltes coses. Recordaba aquelles postas de sol tan plenas de melancolia i tristesa, aquelles nits tan estrellades, la soletat dels boscos amb son remor trist i apagat com una música llunyana... i també em venia a la memòria aquells prats i pastorijs coberts per l'herva, la frescura de l'aigua de la font que com un mirall recull els colors dels oms i pollancre, els arbres fruiters omplerts de flors i aromas; en fi, tot ho recordaba i passaba davant ma pensa tots els anys feliços de la meua vida. I no és pas gens estrany que jo hi pensés, com es reben tantes impresions i són las úniques que's gràvan en el cor!

Allà, tan prompte veiem la més tendra poesia, el més icnocent idili, com assistim² a la magestat més imponent.

Unas voltes sentim l'alegria en nostre cor contemplan las flors, las branca-das ombrívolas, l'aigua que, sospiran, corra i corra; sentim el bes de la marinada, l'alegre concert de las fullas i els aucells; vegem un cel blau esplèndidament il·luminat, però altres vegades presenciem grandiosos espectacles que fan casi esgarriar de por: cubrir-se el cel de negres núvols esqueixan-se las boiras an astellades per els llampecs, retrunyín per las cingleras; i sots lo tro sentir lo terratrèmol de la pedregada, corsecar-se els arbres per el llamp, cubrir la terra de despulles voleiant las fulles i branquillons, udolar las torrenteras; i de totes parts dels boscos, quintanas i de las serras i carenas dels turons i collets, l'aigua tèrvola i rogenca que tot ho anega i desvasta amb son córrer i rebotir per las rocas i marginades.

Aqueixos espectacles no es borren, no, del nostre esperit; i sols fan que estimem a la naturalesa com un fill carinyós estima a sa mare; i únicament enmitg d'ella gosem confosos, i en sos braços disfrutem de la vida i l'aimem.

Una montanya ens recorda las que vegèrem per tant de temps, els arbres ens porten a la memòria els jocs celebrats a la seva ombra, i aixís els records es van enllaçar i troben sempre esquivades las obras més grans dels homes comparades amb la grandiositat de l'obra eterna de Déu.

TAGAMANENT. CAPÍTOL 1

Jo bé voldria, al començar aquesta penyora d'amor, poguer-me remontar a temps antiquíssims, a las èpocas en què els celtas, bo i nusos, corrian per aquellas montanyes i afraus de Tagamanent, que poblàban els boscos o enrotllàban sos farrenys altars ensangrentats per las víctimas sacrificades; mes com res em diuen las tenebrosas covas de sas malesas, ni las caras blanquinosas de las cingleras, ni res em responen las carosades socas de secalludes alzines per més que las interrogui, ni sé llegir en los viaranyes de las torrenteras, en la esquenada de las carenas ni en los amagatalls de las revellides socas, i tindrè, ben a pesar meu, de començar la tasca que m'he imposada molt més ençà i aprofitar el primer raig de llum que aparti de la foscúria que embolcalla lo començ de totes las històrias.

Vivían en lo turó los senyors de Tagamanent ja abans del segle x, sens que res se sàpiga de sos fets ni vida, ni restes han quedat de l'edifici que habitàban. Diu la tradició que un bou del remat de Ballver, en lo repeu del cingle, donant forts brams i esgarrapant senyalà la existència de la Mare de Déu que encontraren los pagesos als fons de una petita cova, construint-li una capella allà a prop, qual ruínas encara existeixen, però no sen[t] del gust de la Verge, un dematí es vegeren secas totes las alzines del pla del turó, volguent indicar que volia li alcessin allí un temple. Comprenent-ho aixís començaren a edificar l'església actual a on es venera la imatge de la Mare de Déu, no sen[t] pocs els exvots que ls fidels han portat a son camaril com a recordança de miracles obrats per intercessió de la Santíssima Verge de Tagamanent.

L'església és molt sencilla, sens que hi trobi, el turista aficionat, res que li cridi l'atenció. És bizantina i forma tres petitas naus sota las que s'hi veuen cinc altars, sense el major, que, bastant carregat d'adornos, descolla la imatge de la Verge sentada i tenín lo Jesús en lo braç. La rectoria, gran i espaiosa, comunica amb l'església, forman, junt amb una petita casa que és la consistorial, una plaçeta irregular mitg empedrada per la roca viva del cingle. El campanar conté quatre campanes, una bastant grossa, la qual se sent moltes hores alrederor. I en mitg del cingle, a còpia de treball, hi ha un petit hortet que's rega amb l'aigua d'una bassa anomenada poua.

Si la poca cosa digna d'anotar-se trobem en los edificis, en cambi molt hi hauria que parlar de la hermosíssima vista que's descobreix des de aquell altívol turó, escarit, deixant vèurer la escassa terra omplerta d'herba i per tot arreu l'esquelet de roca que'l sosté enmitg d'afraus i terrabasteris, en las quals fondàries casi el sol no hi arriba.

El turó de Tagamanent s'aixeca rodejat per la cinglera i coronat per l'església i son campanar. Si en dia clar i sens calitja, col·locats en son bell cim, dirigim la vista a nostre entorn, sembla al principi que nadem en l'espai i ens roda el cap esgarrifats de feresa; mes si aconseguim tranquilizar-nos, el panorama que's descobreix ens encisa, i gojosos en la nostra atalaia no ens cansariem mai d'admirar un cuadro tan magestuós i gran.

A nostres peus, sots i barrancs, rostos i xeregalls, soleis que las alzines tantost cauen aubagues negroses sense sol; quintanes i restables enrotllan masoverias i casetas que sèmblan grossas pedras aturadas rodolant per la costa. L'ombrívol Congost amb sa riera que llima en son fons, la carretera fent mil tortes, i la via del carril, tan prompte lluin sos camins de ferro com amagant-se desota las montanyes amb sas fondalades i esqueixades.

A llevant lo planèjan el Pla de la Calma amb solitàries pagesias i sembla un escambell per pujar al Montseny, amb sa elevada Creu de Matagalls que sembla tocà el cel.

A ponent, serralades de montanyes s'oviren fins a topar la mirada amb las punxegudes de Montserrat amb son cimbarell de San Geroni, que guaita de fit a fit al Montseny i las Agudes.

A la esquena, els Pirineus emblanquinats de neu mòstran ses ondulacions; i mes ençà, a la vora del Ter, enmitg de la plana, la ciutat de Vic jau enmitg dels conreus i pagesias. Centellas, al repeu de la montanya, sembla temerosa arrupida prop del castell que la vetlla i la defensa.

A mitgjorn, el Vallès amb sos boscos, regadius i vilas sembla un jardí deliciós que respira la flaira de la montanya i el salabrós aire del mar. Per el collet de Moncada i al bell sota Monjuïc, Barcelona blanquineja sobre el fons blavós del mar. Més lluny, el cel i l'aigua es confonen amb la silueta de las Balears que com petita sombra es destaca.

Pot vèurer's la nau depressa allunyar-se relliscant sobre aquell mirall tranquil en dias de bonança, donant l'últim adéu a Catalunya; com també pot presenciar-se la lluita esgarrifosa entre el vaixell i las arrestellades ones quan lo mar, cec de ràbia, esbufegant amb força, rogenc s'encastella i es llança furiós sobre las platjes que a cada cop tremolen. També fa estremir vèurer des de aquell altívol sitial els llampecs que ratllen las ennegrides boires quan esclata una tempesta estruendosa. Los trons resonen per els fondals, los torrents i xeragalls com folls devàllan, las parets s'esllavissan, i pertot despulles s'arràpan i sobrenédan de las masias, que degoten i trontollen.

Rectoria de Santa Maria de Tagamanent en una imatge del 1900

GENEALOGIA. CAPÍTOL II

En el any 1200, poseedor ja del mas Vilardebò Pere Arnau de Vilardebò, casat amb una tal Guillerma, tingueren solsament una filla, anomenada Ermesenda, que fou la pobilla universal de dit mas.

Ermesenda Vilardebò es va casar amb un tal Aldeodato i tingueren dos noias: Ramona i Guillerma.

Ramona fou pobilla i es casà en primeras núpcias amb Ramon Soler; i en segones, amb un tal Berengari. Tingué cinc fills i és a saber: Elisenda, Berengari, Pere, Sibila i Ramona.

Elisenda, pobilla, es casà amb un tal Pere i tingueren sols un fill, anomenat Guillerma.

Guillerma Vilardebò, hereu, es casà amb una tal Francisca; morta aquesta, amb una tal Guillerma. Tingué vuit fills: Pere, Francesc, Bernart, Bartomeu, Guillerma, Anton, Francisca i Sibila.

Pere fou l'hereu i es casà amb Margarita Oliveras, del qual matrimoni nasqué Bartomeu.

Bartomeu, pobilla, es casà amb Pere València; tingueren nou fills: Joan, Pere, Miquel, Bartomeu, Agnès, Gabriela, Margarida, Angelina i Narcís.

Joan fou l'hereu, i casat amb Eulària Cavaller tingueren sis fills: Pere, Gabriel, Anton, Joana, Gabriela i Francisca.

Pere, l'hereu, es casà amb una tal Catarina i tingueren quatre fills: Benet, Francesch, Segimona i Margarida.

Benet fou l'hereu, i casat amb una tal Eleonor tingueren una sola filla anomenada Antiga.

Antiga fou la pobilla i es casà amb un tal Rafael Fontabellas i nasqueren quatre fills: Pere Joan, Miquel, Joana i Elisabet.

Pere Joan, hereu, es casà amb una tal Antònia i tingueren vuit fills: Francesch Joan, Pere, Sebastià, Jaume Pere, Climent, Benet, Maria Marquesa i Maria Gerònima.

Francesch Joan, hereu, fou batejat a Tagamanent el 7 de maig de l'any 1600 i es casà amb una tal Margarida; tingueren deu fills: Francesch, Petronil·la, Jaume, Miquel, Maria Àngela, Miquel Segimon, Maria Gerònima, Eulària, Jaume Joan i Eulària Caterina.

Joan fou l'hereu i, batejat el 5 de setembre de 1634, es casà amb Agna Maria i tingueren dos fills: Jaume i Maria.

Maria fou pobilla per la mort de son germà Jaume, i fou batejada el 20 de desembre de 1666. Es casà amb Segimon Masmitjà i tingueren un fill, anomenat Anton.³

Anton, l'hereu, nasqué en 1686, es casà amb Maria Soler del Coll i tingueren 12 fills: Maria Àngela, Teresa, Escolàstica, Bernardino Josep, Maria, Rosa, Maria Teresa, Julià, Jaume Josep, Agna Maria, Maria Àngela i Josep Anton.

Berbardino Josep fou batejat el 4 de març del 1708. Es casà amb Esperança Mas, i sos fills foren: Segimon, Pere i Anton.

Segimon, hereu, fou batejat el 9 de maig de 1728. Casà amb Margarida Vila i Bellit. Tingueren vuit fills: Josep Maria, Fèlix, Maria, Jaume, Antònia, Nicolau, Josep i Segimon Bartomeu.

Fèlix fou l'hereu per la mort de Josep Maria. Fèlix fou batejat el 30 d'agost de 1761; es casà amb Catarina Mirambell i tingueren 10 fills: Margarida, Catarina, Maria Antònia, Sebastià, Josep, Genoveba, Maria Rosa, Joaquim, Maria Tomassa i Maria Teresa.

Per renúncia de Sebastià, Josep fou l'hereu. Josep fou batejat per l'agost de 1806. Es casà amb Eulària Cortés i Roquer. Nasqueren del dit matrimoni: Margarida, Dolores, Mercè, Josep, Concepció, Joan, Maria Joaquina, Maria Àngela, Carmen i Joaquim.⁴

Josep, hereu, fou batejat el 20 d'octubre de 1851. Es casà amb Joana Gispert i Canas i tingueren els següents fills: Artur, Josep Artur i Adolfo. Moriren tots els fills de Josep sens descendents, passen l'herència del mas Vilardebò a la germana gran de Josep, anomenada Margarida, que es casà amb Josep Gispert i Canas, metge de Centellas. Les germanes Dolores i Mercè restaren solteras. Concepció es casà amb Manuel Sadurní Galadies, Maria amb Josep Maria Calvó, Maria Àngela amb Joan Anglada, i Carme amb Domingo Pou.

El documento más antiguo que se encontró en el archivo de manso Vilardebò es una escritura de establecimiento, en la cual consta que la iglesia de Tagamanent cede i autoriza a Pedro Arnaldo para quedarse en el manso llamado Vilarium de Bó, junto con los bosques, aguas i tierras de labor, y está fechada en el año 1203.

Varios curiosísimos pergaminos de esta fecha se guardan, i con los cuales se puede constituir casi íntegra la historia del indicado manso, siendo de notar la feliz casualidad de su conservación a través de tantísimos años y de las borrascosas épocas por la que sus moradores tuvieron que atravesar, bastando este solo dato para poder afirmar la relativa instrucción que sus dueños debieron poseer que con tanto cariño guardaron aquellos documentos, habiendo sido posible que hoy estampe aquí sus nombres y les dé el más profundo reconocimiento y el aprecio de su buen recuerdo.

Es natural que los azares de tan larga historia se reflejaran en los poseedores de la finca, vendiendo unos alguna porción de terreno, comprando otros lo vendido por sus antecesores, pero siempre pasando de padres a hijos por orden riguroso de primogenitura.

Una de las épocas que estuvo a punto de perderse este patrimonio fue cuando quedó en posesión de una tal Maria, que dejaba desmoronar a pasos de gigante la finca que con tanto sudor sus antecesores habían conservado; ventas y empeños, créditos y préstamos habían reducido la finca a un esqueleto, al parecer, imposible de regenerar. El manso Vilardebò, bajo la mala administración de una mujer, iba a dar su postrer aliento. Preciso era que una fuerza poderosa levantara de sus ruinas aquella mansión solitaria que en la espesura de los bosques daba sus últimas boqueadas. Y entonces, en aquel cuadro de sombrías tintas, una luz refulgente aparece rodeando a Segismundo Masmitjà, que se casó con la heredera María, la que solo contaba 19 años de edad.

Segismundo era hombre de inteligencia despejada, recto criterio, honradez acrisolada y de una actividad verdaderamente asombrosa. Casose con María y bien pronto bordeando los precipicios que en la desdichada administración había abierto, y comienza la regeneración del manso Vilardebò, que con tanto cariño y esfuerzo sacó del abismo en que había sido precipitado. Remueve con fuerza hercúlea sus abandonados campos, hace brotar seculares encinas, lozanas espigas, con mano febril reconstruye las derruidas paredes, encauza las aguas, planta árboles frutales, engorda a numerosos rebaños de bueyes y ovejas. En una palabra, en todo pone su mano bienhechora, y a cada gota de sudor que de su frente cae, brotan cereales y legumbres que convierte luego en doradas onzas. Perseverante y tenaz en sus propósitos, paga deudas, extiende su propiedad ya tan mermada, y al morir en edad avanzada lega a su hijo todos sus bienes, y lo más importante, las cualidades y virtudes que poseía.

Antonio, fiel retrato de su padre, se casó con María Soler del Coll, i ambos, prosiguiendo la misma ruta y a pesar de su numerosa descendencia, aumentaron de nuevo la propiedad y bajaron al sepulcro con la satisfacción de haber pagado todas sus deudas y dotes a la prole numerosa.

Y así, de padres a hijos fue legándose el manso, que fue extendiendo sus dominios y creciendo en importancia.

(1761) Félix Vilardebò, casado con Catalina Mirambell, fue un verdadero modelo de labradores, noble y honrado. Por aquel entonces sufría el país los horrores y vergüenzas de la dominación francesa. El venerable viejo, curtido por el sol y el hálito de la nieve, rededo [sic] de su mujer e hijos tenían muy a menudo que salir, con lágrimas de coraje en los ojos, para ir a esconderse en los matorrales del bosque, dejando la casa abandonada mientras aquellas hor-das invasoras en lengua extraña celebraban sus festines ruidosos y sus actos de salvajismo. No hallando hombres para ofender ni a mujer para ultrajar ni bestias para destruir o matar, saciaban sus instintos de venganza quemando los pajares, rompiendo los cristales y muebles, abriendo a hachazos los depósitos de vino, y se marchaban borrachos y hartos de cometer atroces desafue-ros. Y entonces, cuando los últimos rumores de pasos cónicos y risotadas se perdían en el aire, larga hilera de hombres, mujeres y niños, temb[I]ando de coraje y rojos de vergüenza, más temblorosas por el miedo las mujeres, y los niños llorando al ver retratado en los semblantes de sus padres la pena más amarga, tal vez casi descalzos y quizás hambrientos, siguiendo al anciano Félix, salían de los profundos matorrales y a grandes pasos y temerosos se acercaban a su querido hogar. Pero al penetrar en él y hallar la confusión sembrada por doquier, destrozados sus graneros y derramados sus vinos, apenas sabían dar cabida a la expresión de furor que a su corazón se agolpaba. Después, silenciosos, se agrupaban alrededor del hogar, chisporroteaba el fuego, cerraban las puertas y ventanas y entristecidos rezaban el rosario respondiéndole a la trémula voz del anciano. Después se celebraba pobre y silenciosa cena, y aquel pan negro y duro no podía calmar los suspiros que en el fondo de todos los pechos se escondían. Se acostaban recelosos y cada vez que los mastines guardianes lanzaban sus agudos ladridos, el corazón de aquellos honrados labradores latía con más fuerza y retenían hasta su aliento, y dirigiendo una mirada a la escopeta, creyendo a cada momento verse asaltados por las partidas de ladrones que sembraban el luto y la muerte por las cercanías. Y a duras penas la aurora clareaba el horizonte, cuando llevando los útiles de labranza, tristes y abatidos, iban a los campos y regaban con amargo sudor la tierra hollada el día antes por hombres sin entrañas.

Félix, ya muy viejo, bajó al sepulcro, y que aún acabaron en gran parte los sustos y disgustos ocasionados por las pandillas o grupos de hombres armados que recorrieron aquellos bosques en tiempo de guerra.

El primogénito, llamado Sebastián, demostró desde niño poca afición a las faenas del campo y sí a la lectura e instrucción, y determinó seguir la carrera eclesiástica a raíz de unos desgraciados amores, y para ello contó con la ayuda de su hermano José y, renunciando a la herencia, fue a Vic e hizo en pocos años brillantemente la carrera; <pasando> después del desempeño por poco tiempo de una vicaría, fue a Barcelona buscando mayor espacio para desarrollar sus aptitudes. De gran talento y aplicación, luego fue beneficiado de Santa María y prior del Hospital. Las tendencias liberales le crearon disgustos con los obispos. Publicó varios folletos y fue encarcelado y perseguido. Reunió una librería de unos 3500 tomos. Aborrecía la adulación e hipocresía. Brusco en sus palabras y ademanes, reunía un corazón bondadoso y tierno para socorrer a los desgraciados. No aceptaba regalos de nadie y sonreía maliciosamente cuando veía acudir a su casa a clérigos pulidos y afeminados en el vestir, pero descuidados en el estudio y aplicación. Murió de apoplejía en su misma habitación cuando era prior del Hospital de la Santa Cruz.

José, heredero del manso Vilardebò por renuncia de su hermano Sebastián, se casó a los 40 años de edad, no impidiendo esta edad tener numerosa descendencia. De carácter bondadoso, trabajador y activo, no hubo quién a sus puertas demandare socorro que no fuera atendido. Aunque su mujer era de naturaleza enfermiza tuvieron 10 hijos, pero murió bastante

La Masia de Vilardebò a Tagamanent en una fotografia del 1940

joven, después de buscar médicos y remedios por caros y costosos que estos fueran, pero siempre inútilmente.

Habiendo muerto un tío del expresado José, heredó de aquel todos sus bienes, que no eran escasos, que poseía en la ciudad de Barcelona. Con tales recursos, a pesar de los gastos exorbitantes que la enfermedad de Eulalia y sus numerosos hijos acarreaban, verificó en el manso grandes reformas, construyendo una espaciosa casa para colonos, una pajera y varias habitaciones de gusto moderno y un sencillo pero bien dispuesto oratorio.

En el transcurso de su vida vio apresurar la muerte de su padre a causa de los disgustos y zozobras que le ocasionaron las huestes enemigas del gobierno en sus continuas revueltas por las que la nación pasó. Vio un día como los facciosos se llevaron a su padre, viejo y achacoso, a rehenes e insultándole sus canas. Lo tuvieron en una cueva en rehenes hasta que les hubo sido dada una cantidad muy crecida.

José, que aborrecía de muerte aquellas pandillas de facinerosos, pronto hubo de pasar por disgustos muy serios; y vamos a contar un hecho que por si solo demuestra lo buen templado que su corazón estaba y la serenidad y arrojo que demostró. Un día de otoño, al tender el crepúsculo vespertino sus primeras sombras, pasaba José con la escopeta al hombro en dirección a su casa, abstraído como estaba y bien ajeno de lo que a su alrededor ocurría. De pronto unas manos vigorosas le sujetan por cada brazo siéndole imposible resistirse, le quitan la escopeta, le vendan los ojos y le atan la manos y le mandan que siga porque van pronto a inmolarse, ya que no quiere dar una cantidad que fijan los bandidos.

—Haced lo que queráis conmigo, pero las onzas no os las puedo dar porque no las tengo.

Fueron andando, andando, sin saber él por donde, hasta que en un sitio que conocía por lo andado y ser un poco llano, se detienen, y oyó como cuchicheaban los bandidos y percibió claramente como el jefe decía con voz aguardentosa y ronca:

—Es preciso hacer un escarmiento. Es preciso. Es preciso.

Luego le mandaron adelantar solo, oyó el ruido de los gatillos de los trabucos al levantarse... y el corazón se escapaba de su pecho, la imaginación formulaba una oración de despedida, y vacilante iba andando, andando, siendo cada segundo que transcurría un siglo de espanto, creyendo a cada momento sentirse herido de muerte. Pero la esperanza renació cuando los bandidos le rodearon otra vez y empezó a creer que habían representado una comedia para atemorizarle, y que lo que querían era su dinero y no su vida, a no ser que hubiera alguno de ellos que le repugnara el matarle, tal vez por haberle anteriormente socorrido y haber recibido favores indecibles, lo cual podía también conjeturarse en razón a los fuertes altercados que entre ellos

sostuvieron. Lo cierto es que silenciosos emprendieron otra vez la marcha; y debieron dormir muy lejos por las largas horas que estuvieron andando. Densa bruma mojaba sus vestidos; y la humedad del suelo, los pies y piernas. Finalmente se detuvieron y le quitaron la venda i se dispusieron para comer algo. Fue irónicamente invitado, pero no quiso comer nada. Ignoraba donde se encontraba, solo pudo ver que reposaban bajo corpulenta haya que les libraba un poco de la menuda lluvia que caía. Los bandidos cenaron frugalmente, y envueltos en sus mantas liaban sus cigarros hablando a media voz y luchando con el cansancio de la penosa marcha y el pesado sueño.

Sería más de media noche cuando todos dormitaban reinando un profundísimo silencio; únicamente velaba el que tenía la cuerda del infortunado preso. Éste, entre tanto, había concebido el plan de fugarse, y poniéndolo en obra con disimulo y paulatinamente, logró hacer descender las ligaduras que le sujetaban los brazos. Cuando después de largo tiempo de silenciosa tarea y que tuviera la cuerda a la muñeca sin haberse el guardián apercibido, lanza de pronto la cuerda y corriendo se lanza a través de aquellos bosques, cuesta abajo, sin saber a donde iba. Suerte tuvo de su ligereza, pues al levantarse, el ladrón que velaba diole una zarpada que arrebató su gorra marinera, y pronto todos le persiguieron y descargaron sus repletos trabucos sin que fortunately le alcanzara ninguna bala. Continuó su vertiginosa marcha a través del bosque, y en medio de las profundas tinieblas no se apercibió de un barranco bastante profundo en el que cayó. Por de pronto no se apercibió de su mal; salió como pudo del torrente, chorreando agua y sudor y no paró hasta encontrar la carretera que a Vic conduce.

Empezaba el día a clarear, y ya mas sosegado se apercibió de sus heridas y se resintió dolorosamente de una fuerte contusión recibida al caer. Fuese a Vic, a casa de una hermana suya, permaneciendo allí unos días, y cuando estuvo curado se fue a su casa y entonces supo lo ocurrido durante su ausencia. Su madre, presintiendo una terrible desgracia viendo que su hijo no volvía, pasó una noche de angustia terrible; era demasiado frecuente el asesinato alevoso para no pensar que su hijo había sido víctima de él. Al día siguiente se presentó la partida de aquellos desalmados, y al abrir la puerta se precipitan cual fieras rabiosas profiriendo horribles blasfemias y preguntando:

—¿Dónde está aquel infame que se nos escapó esta noche?

La madre, angustiada y llorosa, les responde:

—Vosotros lo sabéis, pues desde ayer que salió no lo he visto. Vosotros decidme, por piedad, ¿dónde se halla mi hijo?

Cierto lo que la madre decía, pero por contestación, uno de aquellos foragidos, con el trabuco, le da un fuerte golpe en el pecho que le derriba. Y buscan por todos los sitios, registrándolo todo para encontrar a su fugitivo y propietario de la casa.

La madre de José Vilardebò Mirambell jamás estuvo buena desde aquel día que la golpearon y asustaron aquella pandilla de bandidos.

José Vilardebò a la edad de 78 años fue víctima de un ataque de apoplejía, dejando imperecedero recuerdo de su vida ejemplar y siendo llorado por todos los que le conocieron. Dejó, al morir, heredero de sus bienes a su hijo José Vilardebò i Cortés, casado con Juana Gispert y Canas; Concepción, con Manuel Sadurní Galadies; Ángela, con Juan Anglada; María, con J. Calvó; Dolores y Carmen, solteras; Juan colocado en Barcelona; y el hijo menor, Joaquín, estudiando la carrera de medicina en la propia ciudad.

Esta es a grandes rasgos la historia del manso Vilardebò y sus moradores, por Joaquín Vilardebò i Cortés.

POESÍAS DE DON JOAQUÍN VILARDEBÒ CORTÉS

Lluny de casa

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
de mí separada,
no sen[t]s, no, mon plor?

Encara t'enrotllen aquells oms altívols?
Encara murmura la font als teus peus?
Encara t'adornen aquells prats fresquívolos?
Encarat-t ceneixen verdosos conreus?

Jo, lluny de tu ploro,
gemego i sospiro.
D'anyorança em moro
quan enlloc t'oviro.

Recordo tes feixes, tes balmes i boscos,
recordo tes bagues, torrents i soleis.

Petit, molt t'aimaba;
ja gran, molt t'anyoro.
Si abans amb tu estava;
lluny teu, sempre ploro.
Tantost amb tu penso, ja el cor me batega,
els ulls m'espurnèjan i em ve la tristor
que l'ànima meva i el cor me n'ofega.
No saps, casa meva, lo mal que tinc jo!

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
enmitg la brancada,
no sen[t]s, no, mon plor?

Per tu ne pregunto a la mar i estrel·las,
per tu jo demano a la flor que's desclou,
mes res me responen las blanques poncellas,
lo cel, emboirant-se, es vesteix de dol.

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
per l'aire breçada,
no sen[t]s, no, mon plor?

Somnio l'aubaga amb sa font cristalina
que'n son jaç de molça, desota dels joncs,
tan prompte ne canta com sembla rondina,
corrent, destrenan-se pel mitg dels prims troncs.

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
aquí endormiscada,
no sen[t]s, no, mon plor.

La tortra i la merla, saltant per las brollas,
en son cristall banyen sos peus i son bec;
les grives, volant-ne, de set ja mitg folles,
refrèscan ses ales al fondo del rec.

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
aquí arreconada,
no sen[t]s, no, mon plor.

Amb ales negroses quan la nit t'abraça,
com arpa armoniosa que'l vent fa sonar,
són cordes les branques d'altiva pinassa
que'l bes dolç de l'aire tot just fa gronxar.

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
jo t'he abandonada,
mes no mon fer plor.

L'hivern, tes carenas de neu blanquineja,
los pins s'arrupeixen pel fre, tremolan,
la fonda gorguera glaçada brilleja
també corgelada de fred, gemegant.

Masia estimada,
oh, prenda del cor,
pels oms ombrejada.
No sen[t]s, no, mon plor.

La mel de tos boscos, què n'era de dolça!
Lo cel que't somreia, què n'era de blau!
Las socas més vellas covertas de molça,
tos boscos semblaven jardins d'un palau.

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
no ho sen[t]s com te crido,
no sen[t]s, no, mon plor.

Los oms i pollacres que't donen frescura,
las euras i els boixos que creixen prop teu,
la font que a tes plantes cançons ne murmura,
de tot se recorda, de tot, lo cor meu.

Masia estimada,
prenda del cor meu,
jamai t'he oblidada.
Torna'm a prop teu!

Un jorn, de tes faldas ploran-te sortia,
com plora, anyorant-se de sa mare, el poll.
Y encara aleshores, mon deu! No sabia
lo que és arrancar-ne, de un roure, el rebroll.

Masia estimada,
prenda del cor meu,
si tant jo t'aimaba,
torna'm a prop teu!

Jo veia aleshores, del sol, la sortida,
pel cim de la serra daurant los pins.
La llum despertaba l'aubaga dormida,
donant-li de molça blançims coixins.

Masia estimada,
prenda del cor meu,
si no t'he oblidada,
torna'm a prop teu!

També veia fondre's sa llum entre els arbres,
donant-los, del dia, suau darrer bes,
brillant-ne los cingles com matizats marbres
pulits pel ventijol en son etern breç.

Masia estimada,
prenda del cor meu,
si no t'he oblidada,
torna'm a prop teu!

Jo veia la lluna jugan pel brancatge,
brodats hermosíssims teixits d'argent pur,
en tan que dibuixa el torrent clara imatge
dels astres que brillen gronxan-se en l'atzur.

Masia estimada,
prenda del cor meu,
si amb tu sempre penso,
torna'm a prop teu!

Com lo moment de tornar
a ma casa no s'atança,
no puc fer sinó plorar,
plorar sempre d'anyorança.

Masia estimada,
oh, prenda del cor!
no saps quan[t] jo t'aimo,
no saps quan[t] t'anyor!

Masia estimada,
oh, prenda del cor meu,
si ho saps, com t'estimo,
torna'm a prop teu!

Tagamanent

De fit a fit, guaitant-ne, del Montserrat, las crestas;
guardant-ne las espatlles, la Creu de Matagalls
ne sembla roure altívol que·l buf de las tempestas
ne trinx a la brancada deixan sols lo[s] secalls.

L'eurera se t'aferra cobrin la blanca ossada
que tot passant los segles han anat desencarnant
i apar vèurer una nina tapar amb sa abraçada
lo cor ple de ferides d'escardelenc gegant.

Damun de la cinglera, son temple hi té Maria,
a mitg camí d'anar-ne d'aquí la terra al cel,
per això, brodant catifes, tanta de flor s'hi cria,
deixant anar una flaire més dolça que la mel.

Per això el sol, eixint-ne rient, la petoneja,
i anan-se'n a la posta te posa mantells d'or.
Per això, desota teu lo cel més pur blaneja.
Per això las aus, passant-ne, te canten amb amor.

Com troços del teu cingle saltant las margenades
que·ls arbres ne detinguen trencant-ne sos rebrots,
aixís casals s'oviren poblant tes contrades,
formant enmitg dels boscos collets, rostos i sots.

Los fills de tes masies, que·ls camps suan ne régan,
tot just lo coure senten que·ls crida a somatén,
déixan magalls i fangues, las armes ne carrègan
i com lleons ne surten, corrent-ne més que·l vent.

Quan tas afraus n'omplena la boira atapahida,
ton front n'apar una illa, la boira baixa el mar,
que tot abraçan-te s'hagué[s] quedat dormida,
cansada de breçar-te amb son dolç murmurar.

També quan la neu freda ta testa blanquineja
de cap a cap cenyín-te, teixeix un blanc mantell.
N'apar gegant pensívol que bo i viu ja basqueja
de probar la mortalla teixida sols per ell.

Lo Puigmal enlairant-se desota l'alt Pirineu,
també, abans d'emboirar-se, te dóna el Déu te guard.
Per valls i per las planas corrent l'aigua es desterra,
regant sos peus en ella, de viles, gran esbart.

La mar amb sa grandesa, també lluny teu ovires,
donan-te abraçades las aigües i el blau cel;
i si en fuig la calitja fins veus, si ben bé ho mires,
les illes de Mallorca com ninas tras son vel.

Tu veus la nau lleugera solcar l'aigua blavenca
com solca tes quintanes la ratlla del corcer,
portan a llunyas terras la fruita primerenca
que'n nostra pàtria es cria creixen-ne amb son alè.

N'oviras altres voltes, lluitan amb las onades,
mil velas blanquinoses que cèrcan nostres ports
i al vèurer-las gronxan-se, de escuma mitg tapades,
ne sen[t]s també arribar-ne pregàries de molts cors.

Abans sols ressonàban, pel fons de tes montanyes,
udols esgarrifosos dels llops cercant moltons.
Avui lo carril xiula corrent per tes entrayes,
saltan-ne torrenteras, foradant-ne tes turons.

Un temps, per tes boscúries los celtas s'internaren,
més tard, los gots vingueren, després los serrahins.
Mil voltes tes cingleres, de sang ne degotaren,
mil voltes se regaren de sang los tendres pins.

Quan la tempesta arriba donan-te falconada,
arreu pedra llençant-ne, arreu sos llamps deixant,
la veu de tes campanes cridant desesperada
li fa plegar las ales fugint-ne tot plorant.

Quan l'aigua n'escaseiga doblan sos colls las plantes,
paran son dolç murmuri las fonts i els aigüerols,
la Verge sobirana, per això tu no t'espantes,
ne fa del cel baixar-ne tanta aigua com tu vols.

Records

Los records de la dolça infantesa
són tan duraders,
que déixan en l'ànima grabada e impresa
tristors i plaers.

Recordo amb tristesa los jorns que passaren
com boira d'istiu,
aquells que'l meu cor bategaba,
ben a prop ton caliu.
Amb goig ne recordo l'airet matinal,
fresquet i flairós,
enmitg las mageras cantant lo pardal,
alegre i joiós.

*P.....*⁵

Guateu-la! Sens color, de rostre demacrat,
entor[n] sos ulls mitg aclucats de peresa,
un negre cèrcol lo vici n'ha engendrat.
Mirau-la i compadiu-vos, casi fa feresa.

A una nena

La Rosa és bonica com tendra poncella
quan s'obre flairosa de bon dematí.
Sos ull negres brillen com brilla l'estrella
quan neix, quan s'ensorra lo sol ponentí.
Sos llavis somriuen rogençs com la grana,
deixant vèurer, blanques, ses dents de marfil.
Son coll és de marbre, sa barba és ufana,
son cos balandreja com palma gentil.
Mes, què té la pobreta que sembla que plora?
Sos cant armoniosos no-s déixan sentir.
Serà que aquí, sola, la nena s'anyora?
Serà que ja estima i no ho gosa dir?
Sols busca l'arbreda que plora, i gemega
quan el vent arriba i li dóna un bes fred,
i allà ne suspira, fins sembla que prega
seguda en la molça desota un arbret.

Angeleta

Què ho fa que no canta la merla en l'aubaga?
Què ho fa que sospira i gemega el brancam?
Per què fins la molça plorosa s'amaga
per entra las llixas d'humil rocatam?

La flor se'n mustiga i colltorç la poncella,
la font amb prou feinas murmura amb tristor,
las cabras no bèlan, no s'ou ja l'esquella
ni mou las branquetas lo tendra plançó.

Lo sol a l'eixir-ne no riu com solia,
estels no s'oviren, la lluna no surt,
tot sembla que plora, s'ha mort l'alegria,
fins sembla que'l dia n'és ara més curt.

Com han de somríurer el sol, las estrellas?
Com han d'alegrar-se las flors i els ramells?
Com voleu sentir-ne pels prats las esquellas?
Com voleu que cantin pel bosc els aucells ?

Si a morts la campana plorosa repica,
si ja negra, fossa cavada se veu
per rèbrer una verge com àngel bonica
que dintre la caixa sens vida ne jeu.

Si és morta la nina més pura i hermosa,
si ja no enlluerna al llum de sos ulls,
si com lo gel freda, pobreta, reposa,
voltant-ne sa cara bonics negres rulls.

Fa poc, saltant sobre l'herba jo la veia,
cullint-ne floretas, cantant-ne cançons,
crein[t]-se [sic] soleta, de tant en tant reia
guaitan com jugàban los grassos moltons.

Avui jau sens vida la pobre Angeleta.
Son cor no batega. Tan pur i s'és mort!
Dels petons de sa tendra boqueta
sols queda el record.

NOTES

1. En el manuscrit, per error, llegim *vegé*.
2. En el manuscrit, per error, llegim *assistin*.
3. Tres fulls més endavant tornem a trobar, repetides, les notes genealògiques 14 i 15. A la nota 15 hi trobem textos afegits. La reproduïm sencera: "15. Maria fou pobilla per la mort de son germà Jaume. Es casà amb Segimon Masmitjà y tingueren un únic fill, anomenat Ramon, nascut en el any 1686, i per lo tant, aleshores, la seva mare tenia només 20 anys. *Seguramente que cuando María Vilardebó quedó huérfana y sola, entonces ya estaba la herencia y manso Vilardebó en ruinas. Enfermedades y desgracias debieron causar la muerte prematura de sus padres y hermano (Don Joaquín recogió y escribió una tradición familiar muy mal comprendida). No es justo culpar a la heredera María, puesto que a los 19 años ya estaba casada con Segismundo Masmitjá, y siendo ella tan joven no podía ser muy responsable de la administración del manso*".
4. Aquest Joaquim, que portarà per cognoms Vilardebò i Cortés, és l'autor del manuscrit.
5. Les lletres d'aquest títol són tan petites en el manuscrit que es fa impossible llegir-les.